

УДК 627.42.22

*Л. В. Панчук, аспірантка  
кафедри міжнародного обліку та аудиту,  
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

## **МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ ТНК**

**АНОТАЦІЯ:** У статті відображено внутрішні фактори неспроможності ТНК і деякі аспекти, які ведуть до банкрутства.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** інтеграційні процеси, ТНК, банкрутство, внутрішні фактори, неспроможність, фінансовий ринок.

**АННОТАЦИЯ:** В статье отражены внутренние факторы несостоятельности ТНК и некоторые аспекты, которые ведут к банкротству.

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** интеграционные процессы, ТНК, банкротство, внутренние факторы, несостоятельность, финансовый рынок.

**ABSTRACT:** This article reflects the internal factors insolvency TNC and some aspects that lead to bankruptcy.

**KEYWORDS:** integration processes, TNC, bankruptcy, domestic factors, the failure of the financial market.

**Постанова проблеми.** У ринковій системі господарювання, на відміну від планової економіки, неспроможність будь-якого господарюючого суб'єкта сприймається як природне явище і як загальна закономірність розвитку самої ринкової економіки. Внутрішні і зовнішні фактори, як методи ідентифікації, виявляють неспроможність ТНК і запобігають його банкрутству.

**Основний матеріал.** Якщо аналізувати фактори неспроможності, що мають внутрішню природу, виявиться, що такий розподіл має недоліки. Перш за все, він не дає можливості відокремити причини суб'єктивні від об'єктивних, що в практичному відношенні надзвичайно важливо. Не забезпечується також тотожність такого розмежування з основними ознаками (симптомами) неспроможності і сферами їх прояву. У цьому відношенні для аналізу внутрішніх факторів неспроможності доцільно представити у такій структурі, що включає основні групи: виробничі, організаційно — управлінські, фінансові і комерційні. Розглянемо ці групи.

Виробничі фактори. Найважливішим компонентом цієї групи є фактори виробничо-технічного характеру. Це — низький рівень виробничого потенціалу, викликаний незадовільним його технічним станом і відсутністю можливості оновлення. Він проявляється в перевищенні рівня величини фізичного, або морального зносу основних засобів, що веде до зростання індивідуальних витрат і цін вище середньогалузевих, і відставання якісних параметрів продукції від середньогалузевого рівня. У безпосередньому зв'язку з вищеназваним лежить інший виробничо-технічний чинник — технологічне відставання господарюючого суб'єкта. Воно проявляється в двох аспектах: по-перше, у збереженні та використанні старих технологій на тлі загального переходу галузі до нових форм створення продукції, по-друге, у використанні технологій, гнучкість яких у рамках сфери діяльності ТНК не відповідає рухомості попиту на відповідну групу товарів.

У результаті майже дві третини виробничого обладнання має вік понад 15 років, знос основних фондів у середньому по країні перевищує 50 %, а то й 70—90 % [1].

Незважаючи на це, підприємства не роблять масштабного технічного переоснащення. У другій половині 1999 року частково зростає закупівля устаткування, але майже у 60 % господарств спостерігався застій в оновленні основних фондів.

У всіх галузях виробництва сьогодні спостерігається зниження частки прогресивних технологій, причому темпи технологічного відставання наростають. Це відбувається тому, що іноді ТНК завозять із розвинених країн у приймаючі країни не завжди новітні технології, що негативно впадає на розвиток промисловості і економіки приймаючої країни в цілому.

Другим компонентом цієї групи слід назвати загальну нестачу або, навпаки, надлишок капіталу щодо обраних масштабів випуску продукції. Відсутність або недостатність резервів робить виробничий процес негнучким по відношенню до мінливих зовнішніх умов. З іншого боку, наявність зайвих резервів пов'язане з надмірними витратами або нераціональним використанням ресурсів, що також погіршує становище підприємств ТНК.

Третім компонентом групи виробничих факторів є причини, пов'язані з організаційною схемою розподілу факторів виробництва і побудови його технологічної схеми. У числі причин організаційно-технічного плану слід назвати, в першу чергу, неоптимальні масштаби виробництва, що зумовлюють невідповідність

його наявним потужностям і, відповідно, низьку віддачу застосовуваних факторів виробництва ТНК.

Організаційно-управлінські чинники. У цій групі фігурують проблеми з кадрами управління корпорацією на всіх рівнях, рівнем їх компетенції, відповідальності і схильності до ризику; недоліки побудови механізму прийняття рішень; недостатня субординація і організація окремих функцій управління та інші подібні причини переважно суб'єктивного характеру, що впливають на прийняття неоптимальних рішень, або несвоєчасність їх. Для України ця проблема є вкрай гострою. У числі організаційно-управлінських факторів слід виділити диспропорції у кваліфікації вищого керівництва ТНК і його підрозділів. Вони можуть проявитися у двох формах:

- у формі спільної для корпорації невідповідності керівників усіх рівнів за масштабами і якістю завдань, які вирішуються;
- у формі дисбалансу між менеджментом на рівні ТНК у цілому, і на рівні окремих його структурних і функціональних підсистем. Важливе місце в системі організаційно-управлінських факторів неспроможності займає нераціональність структури управління господарством, яка обумовлює низьку ефективність усіх видів діяльності корпорації і надмірні постійні витрати ТНК [2].

Фінансові фактори. Ця група факторів неспроможності включає причини, що порушують стійкий оборот фінансових ресурсів ТНК, як важливого елемента кругообігу і розширеного відтворення його капіталу. Перш за все, до зазначеної групи факторів відноситься недосконалість фінансової діяльності в частині фінансового планування. Недосконале планування доходів і витрат може призвести до нестабільності і до необґрунтованого зростання витрат виробництва. Іншим фактором фінансового характеру є недосконале поточне управління фінансами, що призводить до технічних порушень забезпеченості господарської діяльності фінансових ресурсів та виникненню і тривалому збереженню значних об'ємів кредиторської та дебіторської заборгованості корпорацій [7].

Важливим фінансовим чинником неспроможності є неоптимальна стратегія у сфері формування джерел фінансового забезпечення діяльності. У першу чергу мова йде про співвідношення власних і залучених пасивів господарства. Надмірне самофінансування поточної діяльності здатне негативно вплинути на гнучкість виробництва і динаміку розвитку корпорацій. У той же час

надмірна опора на зовнішні фінансові джерела обертається зростанням поточних зобов'язань і відволіканням прибутку на цілі, безпосередньо не пов'язані з розвитком виробництва. На становище господарюючого суб'єкта може негативно вплинути нерациональна структура зовнішніх джерел. Надлишок у їх складі короткострокових пасивів сприяє зростанню поточної нестійкості фінансового стану підприємства, підвищує ймовірність зривів у системі фінансових потоків, що тягнуть за собою збої у виробництві і обігу капіталу. Надлишок же довгострокових пасивів, особливо в ситуації загальної кризи економіки, обертається зростанням ціни використання залучених ресурсів.

Важливим фінансовим чинником неспроможності є невідповідність виробничим і економічним завданням фінансування оборотних коштів. Воно, перш за все, виявляється в недостатності обігових коштів, яка тягне або скорочення масштабів діяльності і порушення її ритмічності, або надмірне використання короткострокових кредитів і зниження норми чистого прибутку [3].

Комерційні фактори. Найважливішим чинником цієї групи є нерозвиненість служби маркетингу на підприємстві, або його неефективність. Прийняття оптимальних господарських рішень у частині формування ТНК і системи зовнішніх зв'язків у ринкових умовах вимагають цілеспрямованого вивчення поведінки споживачів, прогнозування попиту, вибору цільового ринку, відстеження поведінки конкурентів. За відсутності відповідної інформації, яка могла б бути отримана за допомогою кваліфікаційної служби маркетингу, зростає ймовірність прийняття невірних рішень, що тягнуть за собою зниження інтенсивності фінансового обороту і наростання дефіциту грошових коштів по відношенню до потреб забезпечення стійкої діяльності.

До факторів комерційного плану відносяться і несприятливі зміни в портфелі замовлень, які можуть призвести до зниження обсягу і динаміки виручки від реалізації продукції, негативно вплинути на загальний рівень прибуткової діяльності. Особливе місце в несприятливій зміні портфеля замовлень займає втрата основних постачальників сировини і матеріалів та споживачів продукції ТНК. Їх втрата може призвести до збоїв як у системі постачання корпорації сировиною і матеріалами, так і в системі збуту продукції, викликати дисбаланс у матеріальних і грошових потоках і на цій основі — зниження загальної ефективності роботи ТНК.

У числі комерційних факторів слід назвати, також, стійке невиконання плану реалізації продукції. Воно тягне за собою неотримання планових доходів і може бути пов'язане, по-перше, з недосконалим управлінням збуту, по-друге, з неправильною ціновою політикою. У сучасній економічній літературі існують й інші варіанти класифікації всієї сукупності факторів, що сприяють зародженню неспроможності на ТНК.

Так, Г. Б. Клейнер, В. Л. Тамбовцев і Р. М. Качалов, О. М. Бірюков, О. Г. Рогач, Ю. К. Зайцев, В. С. Савчук, О. М. Галенко пропонують дотримуватися такої класифікації:

- макроекономічні фактори визначають характер макроекономічного середовища або виникають внаслідок макроекономічного регулювання;
- макроекономічні чинники виникають у зв'язку з поведінкою галузей або вертикальних виробничих комплексів;
- мікроекономічні чинники виникають на мікроекономічному рівні і відображають розвиток самих господарств та їх взаємовідносин;
- мікроекономічні фактори відносяться до поведінки та особливостей економічного мислення фізичних осіб — працівників підприємства і просто споживачів.

В. А. Чернов виділяє за рівнем керованості три групи факторів, що сприяють зародженню неспроможності:

- керовані (регульовані) — фактори, що характеризують якість роботи колективу, рівень організації виробництва і праці, якість управлінської роботи, ступінь використання ресурсів, ефективність господарського процесу, тобто ті, на які можливо вплинути на рівні підприємства;
- умовно нерегульовані (важко керовані) — фактори і умови, які залежать від передісторії функціонування корпорації (обсяг і структура основних засобів, характеристика технічного рівня виробництва, структура виробничого персоналу і так далі);
- некеровані (нерегульовані) — це чинники та умови, які не можуть бути змінені суб'єктом управління (кліматичні, геологічні, політичні, умови реалізації продукції і тому подібне). Всі наведені вище класифікації мають свою цінність, оскільки розглядають всю сукупність факторів під різними кутами зору [4].

Із сказаного випливає, що явище неспроможності ТНК присутнє в економіці будь-якої країни з ринковою орієнтацією

відносин. Процес втрати економічної спроможності та розвитку неспроможності необхідно розглядати через призму перетворення збитковості господарського суб'єкта з його внутрішнього стану під зовнішню форму — банкрутства. Розвитку неспроможності сприяють фактори зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, шляхом прямого і непрямого впливу. Кожний з них впливає на певну сферу діяльності корпорації. Дія різних факторів може або взаємодоповнювати один одного, або накладатися один на одного, багаторазово посилюючи негативний ефект.

У даний час, в умовах високої нестабільності зовнішнього середовища, наявності величезної кількості чинників, здатних вплинути на фінансовий стан господарюючого суб'єкта, одним з основних завдань, що стоять перед ТНК, є формування системи діагностики (гр. *diagnostikos* — здатний розпізнавати) економічної спроможності, з допомогою якої вона могла б своєчасно виявити і за допомогою випереджальних управлінських рішень запобігти зародженню та подальшого розвитку процесів неспроможності. Очевидно, що ефективність проведення таких заходів цілком і повністю залежить від того, наскільки своєчасно будуть виявлені ознаки неспроможності, що насуваються, і наскільки кваліфіковані будуть визначені основні фактори, що лежать в основі виробництва. Впровадження системи діагностики економічної спроможності має забезпечити керівництво ТНК об'єктивною інформацією про тенденції розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища, створити раціональну інформаційну основу для прийняття управлінських рішень [5].

Таким чином, до числа основних завдань системи діагностики економічної спроможності слід віднести:

- 1) відстеження всіх процесів, що відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі і своєчасне виявлення розвитку неспроможності ТНК;
- 2) впровадження безперервно діючого процесу оцінки можливого банкрутства шляхом регулярного обчислення та аналізу комплексу прийнятих індикаторів на основі збору та обробки інформації, як з внутрішнього і зовнішнього середовища корпорації;
- 3) формування інформаційної бази для прийняття ефективних управлінських рішень, як для недопущення виникнення

процесів розвитку неспроможності, так і розробки стратегії оздоровлення з подальшим аналізом результатів її реалізації.

Аналітична (управлінська) діагностика, яка включає в себе прогнозування розвитку неспроможності з використанням кількісних методів інтерпретації, відслідковується інформація, причому коло збору інформації не обмежується рамками фінансової звітності корпорації, і дозволяє на ранніх стадіях попередити розвиток процесів неспроможності ТНК. Фінансова діагностика, яка включає в себе збір та інтерпретацію інформації, що виходить із фінансової підсистеми господарства, за допомогою фінансового аналізу з використанням в якості інформаційної бази фінансову звітність корпорацій [6].

В економічній літературі, присвяченій проблемам побудови системи діагностики стану ТНК, перш за все, розглядаються методи фінансового аналізу. Фінансова підсистема виступає в якості ключового індикатора становища корпорації. Процеси неспроможності, незважаючи на внутрішнє чи зовнішнє середовище, вони отримали свій розвиток, рано чи пізно проявляються в фінансовій підсистемі. У той же час, використовуючи виключно методи фінансового аналізу, не можна досягти мети і реалізувати завдання, поставлені перед системою діагностики економічної спроможності ТНК. Необхідно використовувати інші моделі і методи аналізу. У першу чергу, мова йде про проведення поглибленої аналітичної роботи по збору інформації, оцінки та прогнозування зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

Економічна неспроможність корпорації проявляється в порушенні сформованого або у відсутності необхідного порядку функціонування, і щоб уникнути негативних наслідків, важливо виділити з інформаційного потоку сигнали про зміни у функціонуванні ТНК, ранні ознаки розвитку процесу неспроможності.

Найдоцільнішим напрямом для ведення контролю є організація моніторингу (від англ. Monitoring — спостереження) — безперервного систематичного спостереження за параметрами зовнішнього і внутрішнього середовища ТНК, збору і аналізу інформації, що надходить, з метою виявлення його неспроможності.

Вітчизняна і зарубіжна практика для оцінки неспроможності і можливого банкрутства використовує різні критерії та кри-

теріальні показники. Критерії — принципово основні ознаки, з якими можна підходити до виміру економічної спроможності, а показник (узагальнюючий, або ж система показників) повинен виступати в ролі інтегральної або приватної чисельної характеристики.

**Висновок.** Таким чином, своєчасний аналіз виробничих, організаційно-управлінських, фінансових і комерційних факторів мікро середовища, методів ідентифікації неспроможності ТНК значною мірою відіграють запобіганню банкрутства корпорацій.

### Література

1. Бірюков О. М. Інститут неспроможності: порівняльно-правовий аналіз: монографія / О. М. Бірюков. — К., 2000. — 163 с.
2. Галенко О. М. Класифікація причин банкрутства в контексті сучасних систем правового регулювання економіки / О. М. Галенко // Сучасні тенденції міжнародних економічних відносин. Матеріали міжвідомчої наукової конференції м. Київ, 17 травня 2006 р. — К.: НДІ МВ НАУ, ІСЕМВ НАН України, 2006. — С. 48—54.
3. Галенко О. М. Організація та техніка складання проміжного ліквідаційного балансу підприємств-банкрутів / О. М. Галенко // Теорія і практика сучасної економіки. Матеріали 4 міжнародної науково-практичної конференції: Черкаси 4—6 жовтня 2006 р. — Черкаси: ЧДТУ, 2006. — С. 255—257.
4. Глуценко О. О. Залучення міжнародного досвіду до вдосконалення упередження банкрутства підприємств в Україні // Україна в XXI столітті: концепції та деталі економічного розвитку. — Львів, 2000. — С. 506—509.
5. Елизарова Е. Ю., Федолев В. Е. Ланки банкрутства // ЭКО. — № 9. — 2000. — С. 61—79.
6. Костирко Л. А. Діагностика фінансової рівноваги господарюючого суб'єкта: оцінка підходів, методи, моделі, вибір рішень [Електронний ресурс] / Л. А. Костирко. — Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/VISUNU/2008\\_10\\_2/kostirko.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VISUNU/2008_10_2/kostirko.pdf).
7. Терещенко О. О. Управління фінансовою санацією підприємств: Підруч. / О. О. Терещенко. — К.: КНЕУ, 2006. — 550 с.

Статтю подано до редакції 23.04.12 р.